

“La vida quotidiana és l'enemic bàsic del totalitarisme”

Des del 23 de gener el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona acull ‘Tiran(i)a’, una exposició sobre el totalitarisme basada en el cas d’Albània.

El comissari és l’escriptor albanès Bashkim Shehu, exiliat a Barcelona l’any 1997. Ell i la seva família van patir molt durament la repressió després de la mort en estranyes circumstàncies del seu pare, Mehmet Shehu, primer ministre comunista, l’any 1981.

Bashkim Shehu coneix el que són les dictadures i la repressió que generen per mantenir-se. El seu país, Albània, en va patir una de les més dures. A ell li van matar el pare, que va ser primer ministre comunista, i set anys després va perdre la mare, que va morir a la presó, i el germà gran, que es va suïcidar. Bashkim Shehu va patir vuit anys de presó i un any i mig de desterrament. Coneix a fons, doncs, el drama de les dictadures, que ara ha intentat exposar des de la perspectiva albanesa al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, fins al 28 d’abril.

—Quin és l’objectiu principal de l’exposició?

—Abordar la fesomia espiritual de l’ésser humà sota un règim totalitari.

—En aquest sentit, quines característiques tenia la dictadura albanesa?

—Era una dictadura estalinista. Però així com després de la mort de Stalin a l’Europa de l’Est va haver-hi un canvi, a Albània el socialisme va continuar fins 1990.

—Alhora, estava totalment aïllada.

—Exacte. Després de la ruptura amb Rússia, Albània es va aïllar del món. Als anys 60-70 va haver-hi la gran amistat amb la Xina, però era un país massa llunyà. En aquell temps va aparèixer més parafernàlia nacionalista, fins i tot quan s’imitava la revolució cultural xinesa.

—Tirana, la capital d’Albània, és per a vostè un paradigma dels nostres temps?

—És la meua ciutat, i la veig com una metàfora de la tirania. Explicant

la història autèntica del país, a través de Tirana, creiem que hem aconseguit oferir una paràbola sobre la tirania en general, un fenomen que no es limita a un cert període històric ni a un cert país, ni a una ideologia específica. L’ésser humà sota el totalitarisme es comporta de forma similar.

—Quin tipus d’ésser humà pretén construir una tirania i com?

—A Albània es parlava de “l’home nou”, també a l’URSS de Stalin o a l’Alemanya nazi de Hitler. Es tractava de devorar qualsevol reacció espontània en l’ésser humà, i de crear un autòmat obedient al poder, que només senti amor i dedicació al poder.

—Com intentaren fer això a Albània?

—Com a d’altres llocs, d’una banda amb l’adoctrinament, i de l’altra amb el terror polític de l’estat: presons, camps de concentració, etc.

—Es va aconseguir?

—Mai no es pot aconseguir. Va contra la naturalesa humana. L’ésser humà és manipulable, però a llarg termini l’espontaneïtat de l’individu corromp lentament la dictadura. La vida quotidiana és l’enemic número u del totalitarisme.

—Quines seqüeles en queden?

—Seqüeles morals. A Albània, en concret, hi ha un cert rebuig de la cosa pública, perquè anteriorment s’havia imposat una ciutadania sense drets. Això provoca una anarquia moral. I és més greu perquè el canvi va ser molt ràpid, però és que no es podia esperar més. Qualsevol canvi, per exemple, passar de la guerra a la pau,

provoca un malestar moral, però s'agreuja quan sortim d'un sistema en el qual la gent està moralment derrotada pel poder i l'opressió.

—En reflexionar de nou sobre tot això per dissenyar l'exposició, ha descobert algun aspecte nou?

—Sí, per exemple, sobre el que deia de "l'home nou", sí que es va crear una doble consciència, un doble comportament de les persones. Moltes persones creien en les dues persones en què s'havien convertit.

—És com una esquizofrènia.

—Sí. En aquestes situacions la persona sol tenir por d'ella mateixa, por de pensar, por d'odiar, por d'estimar.

—A vostè li ha passat?

—Sí.

—Com se'n va sortir?

—A mi m'ha ajudat l'escriptura.

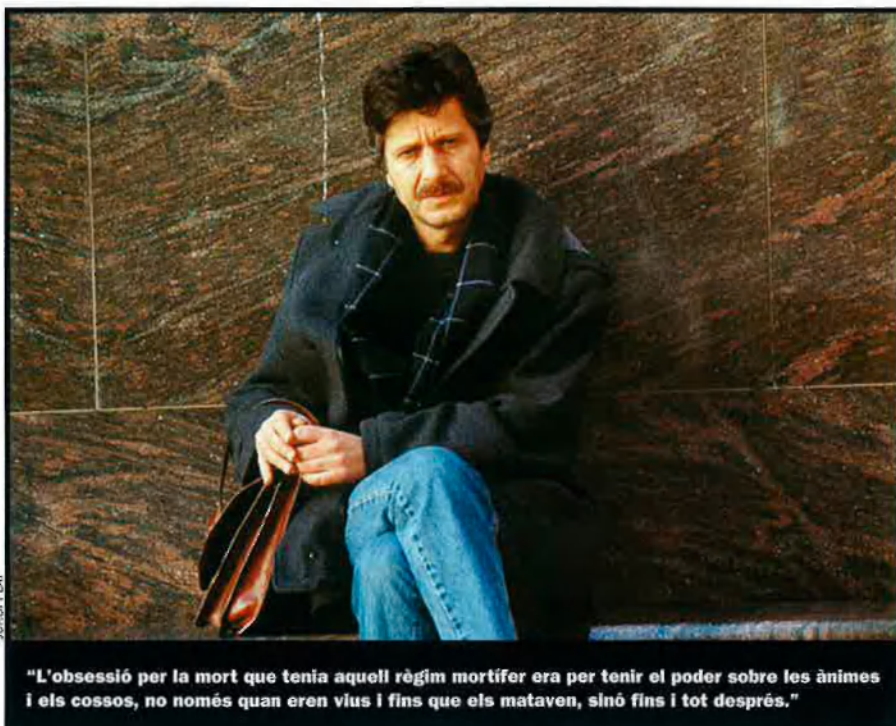
—Per què?

—Durant el període que vaig viure a les presons o conformat, escriure era una qüestió de supervivència espiritual. Quan recordes a través de l'escriptura drames personals i col·lectius és com si dominessis la situació. Però les estratègies per sortir-se'n poden ser variades, depèn del lloc de la persona en la societat. Per exemple, per les generacions més joves, els que no tenien més de quinze anys en aquell temps, és com una història per riure. Mentre que els de la meua generació estem marcats per aquest passat, i hem de passar-hi comptes.

—La seva família estava a dalt de tot en l'estructura del poder. Era conscient del que passava en el país?

—Sí, veia que no hi havia llibertat d'expressió, que era un sistema basat en la mentida ideològica. I sabia a què s'arriscava si criticava el sistema. Tot això vaig començar-ho a comprendre quan era adolescent. Després, quan era estudiant de literatura, anàvem als pobles, a fer actes de poesia popular, i en parlar amb els pagesos vaig adonar-me que la pobresa era molt greu. Era un règim molt auster a les ciutats, però en els pobles vaig veure situacions inimaginables.

—Quan va succeir la tragèdia a la seva família, va ser com entrar, de cop, a la realitat?

—Jo vivia en una realitat enganyosa. Era d'una família que pertanyia a la *nomenklatura* i lluitava per sortir d'aquesta esfera d'enganyos que m'envoltava. Això crea problemes psicològics i morals, perquè es tracta dels teus pares i és dur d'acceptar, i de no tenir llibertat per parlar-ne amb ells. Sí, em vaig sentir més real quan vaig estar a la presó. Els presos polítics era com si representessin la realitat. Persones que parlaven contra el règim i l'odiaven me'ls havia trobat per tot arreu. La majoria dels meus amics eren així. Parlar amb ells ja m'havia ajudat. A la presó tens opcions. Allà pots tenir una actitud totalment passiva: no parlar, no resistir; o bé, sentir-te més lliure, i això t'ajuda. Pots pensar més lliurement i t'alliberes de la por a tu mateix, si assumeixes la teua història, si penses que el teu lloc, en un règim així, és a dins de la presó, no a fora.

—Vostè va investigar, infructuosament, la desaparició del cos del seu pare de la tomba on havia estat sepultat. Un règim tirànic arriba a tergiversar tant la veritat que fins i tot manipula conceptes com la vida i la mort?

—Sí. L'obsessió per la mort que tenia aquell règim mortífer s'explica

perquè volien tenir el poder sobre les ànimes i els cossos, no només quan eren vius i fins que els mataven, sinó fins i tot després. Però no ho formulaven així en les seves ments. Era un pensament irracional, subjacent en la *psique* del dictador i de les persones que pertanyien a l'aparell del terror. Per això canviaven de lloc les restes dels afusellats. La tomba existia, però només ells sabien on era. Podien haver destruït els cadàvers, com volien fer amb el meu pare.

—Per què creu que no ho van fer?

—Perquè si no hi ha cadàver, no hi ha mort. És una manera irracional de pensar: hi ha un cadàver, i nosaltres som els amos de les seves despulles.

—La recerca del cos del seu pare era com la recerca de la veritat?

—Sí. Com una obra literària, és una recerca de la veritat però en un altre nivell, en el nivell d'allò que és analíticament inexpressable.

—La memòria històrica és la manera de superar uns temps tan durs?

—Sí.

—I s'està aconseguint a Albània?

—No. Hi ha un rebuig general del sistema totalitari. Fins i tot els més comunistes d'abans són els homes de negocis que avui tenen menys escrí-

"Molta gent que van ser resistents contra la dictadura franquista tenen un obstacle psicològic per reflexionar sobre el fracàs del comunisme."

pols. D'altra banda, no hi ha suficient reflexió sobre el passat. Després de la caiguda sí, van sortir articles d'opinió. Ara, ja no tant. A nivell d'estudis històrics no hi ha una actitud objectiva respecte el passat, s'utilitza com a arma de propaganda política entre els partits.

—A la gent no l'interessa saber la història?

—Alguns sí, altres no. Els que s'ocupen de la història, no poden tenir una actitud serena, objectiva, per aconseguir saber la veritat del que va passar, fins i tot en les coses més greus. Costa molt assumir la gravetat del passat.

—Però li sembla que el procés va per bon camí?

—Crec que sí, que amb el temps les coses trobaran el lloc que els correspon. Ara tinc la impressió que gran part de la gent vol inventar un passat personal més respectable.

—Quan va sortir després de vuit anys de presó, quin era el teu estat d'ànim?

—Al principi, quan vaig sortir al març del 1989, hi havia la psicosis col·lectiva de fugir a l'estranger. Jo no ho pensava, més aviat em deia: per fi som lliures! Però, després d'un cert temps, vaig notar la necessitat d'estar en un lloc tranquil. La vida quotidiana

era molt caòtica. Per això me'n vaig anar a Hongria, per estar en un lloc tranquil, per pensar i escriure. Al cap de tres anys, vaig tornar, però el 1997 va haver-hi una crisi molt violenta, i era perillós quedar-se allà. El Parlament Internacional d'Escriptors em va facilitar refugi a Barcelona. Jo creia que en un any les coses a Albània tornarien a normalitzar-se, però no ha estat així. I aquí em trobo molt bé, més del que esperava. És un país mediterrani com el meu, i reforça, com autopercepció, la component mediterrània de la meua identitat.

—Quan va arribar, l'any 1997, es nota que feia 22 anys aquí hi havia hagut una dictadura?

—No es notava, però si analitza els discursos polítics, més els de l'esquerra que els de la dreta, sí que ho veus.

—No tenim prou coneixement del que ha passat en països com el seu. Per què?

—Aquí he notat, sobretot, que no hi ha un coneixement de l'altra meitat d'Europa. Crec que la raó és política. No és que la gent no hi tingui interès. Hi ha molta informació, però no hi ha suficient reflexió. I això té a veure també amb el fet que aquí va haver-hi una dictadura d'un altre color polític. Molta gent que van ser resistents con-

tra aquella dictadura tenen un obstacle psicològic per reflexionar sobre el fracàs del comunisme. Diuen, fins i tot els excomunists, que estava malament, però mai no es plantegen per què.

—I vostè, per què creu que va fracassar?

—No podia ser d'una altra manera. És un experiment social i aquí està el mal. Un grup de persones que segueixen la doctrina de Marx i de Lenin i que pensen que saben quines són les necessitats històriques. I la resta de la gent, si no ho entén, pitjor per a ells, són considerats com a objectes. Això ha de fracassar. D'aquí vénen els horrors i la repressió d'aquell règim. I al cap d'un temps s'enfonsa.

—Com està ara la situació a Albània?

—Hi ha baralles dins del partit socialista que governa. No sé si s'arribarà a una crisi de Govern. Espero que no. La corrupció és un problema greu, potser el més greu, però no crec que, de moment, a la vida política albanesa hi hagi una alternativa a la corrupció. Millorarà molt lentament, amb el temps. Tots són corruptes. També hi ha problemes d'infraestructura. Per exemple, del subministrament elèctric; hi ha talls de llum de vuit i deu hores diàries. Quan la gent va poder comprar electrodomèstics, la xarxa es va col·lapsar, i encara no s'ha arreglat.

—Quin és l'estat d'ànim de la gent?

—D'una banda tots es queixen, de l'altra, tots riuen i semblen molt alegres quan han acabat de queixar-se. Hi ha molta passivitat i desengany cap a la classe política. La gent parla malament dels altres, però per altra banda són amics. Això deixa un regust molt dolent.

—Ha esbrinat alguna cosa més sobre la història de la seva família?

—L'estiu passat vam trobar les restes del meu pare.

—Com va ser?

—Jo havia perdut qualsevol esperança, però el meu germà, va intentar-ho de nou, en el mateix lloc on jo havia excavat. I les va trobar.

Xavier Montanyà